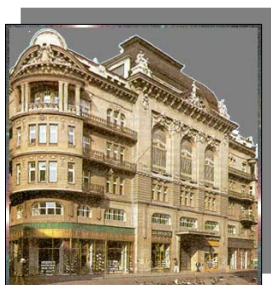

**DRUŠTVO ZA ISTRAŽIVANJE MATERIJALA
I
INSTITUT TEHNIČKIH NAUKA
SRPSKE AKADEMIJE NAUKA I UMETNOSTI**

**DRUGI SEMINAR MLADIH ISTRAŽIVAČA
NAUKA I INŽENJERSTVO NOVIH MATERIJALA**

Program i zbornik abstrakata

Beograd, 29. decembar 2003.

PROGRAM
DRUGOG SEMINARA MLADIH ISTRAŽIVAČA
Nauka i inženjerstvo novih materijala

Ponedjeljak, 29.12.2003. godine
Srpska akademija nauka i umetnosti – Sala 2, I sprat
Knez Mihailova 35, Beograd

- 9.00**   **Registracija učesnika**
- 9.15**   **Otvaranje Seminara**
Pozdravna reč:
- 9.30 – 11.30**   **I Sekcija – Sinteza materijala**
Predsedavajući: **dr Ljiljana Čerović i dr Đorđe Janačković**
- 9.30 – 9.45**   **Mehanosinteza α -spinelu Zn_2TiO_4 mlevenjem u planetarnom mlinu**
Nina Obradović¹, Nebojša Labus¹, Tatjana Srečković²
¹Institut Tehničkih Nauka-SANU, Knez Mihajlova 35/IV, Beograd, ²Centar za
Multidisciplinarnu Studiju, Univerzitet u Beogradu, Kneza Visoslava 1a, Beograd
- 9.45 – 10.00**   **Uticaj mehaničke aktivacije na sintezu cink meta-titanata**
Nebojša Labus¹, Nina Obradović¹, Tatjana Srečković²
¹Institut Tehničkih Nauka-SANU, Knez Mihajlova 35/IV, Beograd, ²Centar za
Multidisciplinarnu Studiju, Univerzitet u Beogradu, Kneza Visoslava 1a, Beograd
- 10.00 – 10.15**   **Sinterovanje Si_3N_4 uz dodatak klica $\beta - Si_3N_4$**
Aleksandra B. Vučković, Snežana Bošković
Institut za nuklearne nauke "VINČA", Laboratorija za materijale, Beograd, p.p.
522
- 10.15 – 10.30**   **Sinteza materijala u reverznim micelama**
Vuk Uskoković, Miha Drogenik
Institut »Jožef Stefan«, Ljubljana, Slovenija
- 10.30 – 10.45**   **Matematički model procesa elektroforetskog taloženja tankih keramičkih slojeva aluminijum oksida na čeliku i definisanimi parametri matematičkog modela**
K. Simović¹, V.B. Mišković–Stanković², D. Kićević¹, P. Jovanić³, Lj. Čerović¹
¹Institut za nuklearne nauke "Vinča", Laboratorija za materijale, Beograd, p.p. 522
²Tehnološko – metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu, Karnegijeva 4,
Beograd, p.p. 3503, ³Institut za nuklearne i druge mineralne sirovine, Franše
d'Eperea 86, Beograd
- 10.45 – 11.00**   **Dobijanje amorfnih staklo-keramika u sistemu As-Sb-S-I**
Goran Štrbac, Svetlana R. Lukić, Miladin I. Avramov
Departman za fiziku, Prirodno-matematički fakultet, Trg Dositeja Obradovića 4,
Novi Sad
- 11.00 – 11.15**   **Karakteristike koloidne disperzije (sola) cirkonijumoksida dobijene metodom forsirane hidrolize rastvora cirkonijumnitrata**
Jelena P. Marković, Slobodan K. Milonjić
Institut za nuklearne nauke " Vinča ", p.fah 522, Beograd

- 11.15 – 11.30 Izomorfna zamena Mn³⁺ jona Cr³⁺ jonima u LiMn₂O₄ spinelu**
D. Jugović¹, M. Mitrić², N. Cvjetičanin³, M. Miljković⁴, D. Uskoković¹
¹Institut tehničkih nauka SANU, Beograd, ²Institut za nuklearne nauke "Vinča",
 Laboratorija 020, Beograd, ³Medicinski fakultet, Laboratorija za elektronsku
 mikroskopiju, Niš
- 11.30 - 11.45 Pauza**
- 11.45 – 13.00 II Sekcija - Biomaterijali**
Predsedavajući: dr Nenad Ignjatović i dr Aleksandar Đorđević
- 11.45 – 12.00 Rehabilitacija defekata osteoporozom izmenjene alveolarne kosti (pilot studija)**
Z. Ajduković¹, S. Najman², V. Savić³, D. Uskoković⁴, N. Ignjatović⁴
¹Medicinski fakultet Niš, Klinika za stomatologiju, Odeljenje za stomatološku
 protetiku, ²Medicinski fakultet Niš, Institut za biologiju, ³Medicinski fakultet
 Niš, Institut za biomedicinska istraživanja, ⁴Institut tehničkih nauka SANU,
 Beograd
- 12.00 – 12.15 Dobijanje antibakterijskog aktivnog uglja impregnisanog srebrom**
 Marijana Tresač, Marija Bačić, Suzana Dimitrijević-Branković i Mila Laušević
 Tehnološko-metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu
- 12.15 – 12.30 Nanokompoziti polistiren/hidroksiapatit**
Olivera Veljković¹, Lynne Katsikas¹, Ivanka G. Popović¹, Miroslav Miljković²,
 Jelena Jovanović³
¹Tehnološko-metalurški fakultet, Beograd, ²Medicinski fakultet, Niš, ³Institut
 tehničkih nauka SANU, Beograd
- 12.30 – 12.45 Sinteza i karakterizacija kalcijum-hidroksiapatita katalitičkom razgradnjom uree ureazom**
 Dobrica D. Stojanović¹, Rada D. Petrović², Bojan M. Jokić², Đorđe N. Veljović²,
 Ivona M. Janković-Častvan², Slavica S. Lazarević², Đorđe T. Janačković²
¹Viša medicinska škola Univerziteta u Beogradu, ²Tehnološko-metalurški fakultet
 Univerziteta u Beogradu
- 12.45 – 13.00 Etarski derivati fulerena C₆₀**
 Aleksandar Đorđević¹, Mirjana Vojinović Miloradov¹, Dragana Štrbac², Dejan
 Orčić
¹Prirodno matematički fakultet, Novi Sad, ²Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad
- 13.00 – 13.15 Uticaj masenog udela polimera u kompozitu HAp/PLLA na termička svojstva kompozita**
M. Radić¹, N. Ignjatović¹, M. Mitrić², M. Miljković³, D. Milićević⁴, D. Uskoković¹
¹Institut tehničkih nauka SANU, Knez Mihailova 35, Beograd, ²Laboratorija za
 fiziku kondenzovane materije- Institut za nuklearne nauke "Vinča", Beograd,
³Laboratorija za elektronsku mikroskopiju, Medicinski fakultet Univerziteta u
 Nišu, ⁴Laboratorija za radijacionu hemiju i fiziku Institut za nuklearne
 nauke "Vinča", Beograd
- 13.15 – 14.15 Pauza**
- 14.15 – 16.15 III Sekcija – Svojstva materijala**
Predsedavajući: dr Nikola Cvjetičanin i dr Edin Suljovrujić

- 14.15 – 14.30 Eksitoni u molekulskim tankim filmovima**
Siniša Vučenović¹, Jovan Šetrajčić², Dejan Raković³
¹Medicinski fakultet, Banja Luka, Republika Srpska, BiH, ²PMF, Departman za fiziku, Novi Sad, SCG, ³Elektrotehnički fakultet, Beograd, SCG
- 14.30 – 14.45 Pojava naponsko korozionih prslina i njihov uticaj na sigurnost zavarenih spojeva**
Igor Anđelković
Mašinski fakultet, Univerzitet u Nišu
- 14.45 – 15.00 Deformaciono ponašanje intermetalnog jedinjenja Ti₃Al-Nb na povišenim temperaturama**
B. Dimčić, S. Tadić, M.T. Jovanović
Institut za nuklearne nauke «Vinča», Beograd
- 15.00 – 15.15 Aproksimacioni model kvantnih efekata u HEMT strukturama**
Petar M. Lukić
Mašinski fakultet u Beogradu
- 15.15 – 15.30 Optimizacija osobina površinskih struktura dobijenih u procesu impulsnog plazma nitriranja**
Željko Đurišić, Ivan Popović, Amir Kunosić
Elektrotehnički fakultet, Beograd
- 15.30 – 15.45 Koloidna filtracija suspenzija Al₂O₃**
Jelena Roćen, Dušan Kićević, Ljiljana Čerović
Institut za nuklearne nauke “Vinča”, Laboratorija za materijale, Beograd, p.p. 522
- 15.45 – 16.00 BaTi_{1-x}Sn_xO₃ Keramike**
Smilja Marković, ²Miodrag Mitrić, ³Nikola Cvjetičanin, ¹Dragan Uskoković
¹Institut tehničkih nauka SANU, Beograd, SCG, ²Laboratorija za fiziku kondenzovane materije, Institut Vinča, Beograd, SCG, ³Fakultet za fizičku hemiju, Beograd, SCG
- 16.00 – 16.15 Neki aspekti strukturne elektrofizike ozračenih polietilena**
Dejan Miličević, Edin Suljovrujić
Institut za nuklearne nauke “Vinča”, P.O. Box 522, Beograd
- 16.15 – 16.30 Pauza**
- 16.30 – 18.30 IV Sekcija – Karakterizacija materijala**
Predsedavajući: dr Nebojša Romčević i dr Miroslav Dramićanin
- 16.30 – 16.45 Ispitivanje keramičkih pločica metodom utiskivanja**
Dragan Rajnović¹, Leposava Šidanin¹, Janjaua Ranogajec²
¹Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, ²Tehnološki fakultet, Novi Sad
- 16.45 – 17.00 Izotermska ispitivanja kinetike procesa oksidacije jedinjenja As₂S₂**
Ivan Mihajlović
Univerzitet u Beogradu, Tehnički fakultet, Bor
- 17.00 – 17.15 Uticaj nelinearnosti na nastanak drugog harmonika toplotnih talasa u materijalima - ne Furijeovo provođenje toplote**
Ana Kapidžić, M.D. Dramićanin
Institut za nuklearne nauke “ Vinča ”, Laboratorija za radijacionu hemiju i fiziku, P. fax 522, Beograd
- 17.15 – 17.30 Sistem za detekciju lučnog i gustog pražnjenja pri impulsnom napajanju**
Ivan Popović, Željko Đurišić, Amir Kunosić
Elektrotehnički fakultet u Beogradu

- 17.30 – 17.45 EPR analiza $Cd_{1-x}Mn_xS$ kvantnih tačaka**
Branka Babić Stojić, Dušan Milivojević, Mirjana I. Čomor, Vesna V. Vodnik
Institut za nuklearne nauke Vinča, Laboratorija Gamma, P.Fah 522, Beograd
- 17.45 – 18.00 Makromehaničke karakteristike unidirekcionih kompozita karbonska vlakna/epoksidna smola**
Isidor Đorđević, Danijela Pešikan-Sekulić, Momčilo Stevanović
Institut za nuklearne nauke “Vinča”, Beograd
- 18.00 – 18.15 Numeričko određivanje modula elastičnosti čestično kompozitnih biomaterijala primenom metode konačnih elemenata**
Petar Uskoković¹, Igor Balac²
¹Tehnološko-metalurški fakultet, Beograd, ²Mašinski fakultet, Beograd
- 18.15 – 18.30 Karakterizacija modifikovane $BaTiO_3$ keramike EDS metodom**
Vesna Paunović¹, Miroslav Miljković², Ljubomir Vračar¹, Ljiljana Živković¹
¹Elektronski fakultet u Nišu, Beogradska 14, Niš, ²Laboratorija za elektronsku mikroskopiju Univerziteta u Nišu

18.30   Zatvaranje Seminara

Mehanosinteza α -spinel Zn_2TiO_4 mlevenjem u planetarnom mlinu

Nina Obradović¹, Nebojša Labus¹, Tatjana Srećković²

¹*Institut tehničkih nauka SANU, Knez Mihajlova 35/IV, Beograd,*

²*Centar za mMultidisciplinarne studije, Univerzitet u Beogradu, Kneza Višeslava 1a, Beograd*

Cink-ortotitanat, odnosno α -spinel Zn_2TiO_4 , sintetizovan je mehaničkom aktivacijom mlevenjem u planetarnom mlinu. Početni materijali, ZnO (komercijalni prah, 99.9% Kemika-Zagreb) i TiO_2 (99.9% Alfa product-Ventron), odmeravani su prema stehiometrijskom odnosu $ZnO:TiO_2 = 2:1$, a zatim homogenizovani i mehanički aktivirani mlevenjem u kontinualnom režimu u atmosferi vazduha u planetarnom mlinu tokom 15, 30, 90 i 180 minuta. X-ray analizom početnog i aktiviranih prahova ustanovljeno je da je posle 90 minuta mlevenja sintetizovan normalni spinel. Prahovi su zatim kompaktirani dvostranim presovanjem pod pritiscima od 49 MPa do 883 MPa u cilju ispitivanja uticaja pritiska presovanja na gustinu uzoraka dok je sinterovanje izabranih uzoraka rađeno na temperaturi od 1100°C u atmosferi vazduha izotermalno u trajanjima iz intervala od 0 do 120 minuta. U slučaju prahova kod kojih nije došlo do potpune sinteze spinela pre navedenog sinterovanja rađena je kalcinacija na 900°C. Analizom dobijenih rezultata zaključeno je da se cink-ortotitanat može dobiti mehaničkom aktivacijom tokom 90 minuta bez dodatnog temperaturskog tretmana. Takođe, cink-ortotitanat se može dobiti i tokom kraćeg vremena mehaničke aktivacije uz naknadni termički tretman na 900°C što se u slučaju neaktiviranog praha ne dešava.

Uticaj mehaničke aktivacije na sintezu cink meta-titanata

Nebojša Labus¹, Nina Obradović¹, Tatjana Srećković²

¹*Institut tehničkih nauka SANU, Knez Mihailova 35/IV, Beograd,*

²*Centar za multidisciplinarne sStudije, Univerzitet u Beogradu, Kneza Višeslava 1a, Beograd*

Proučavan je uticaj mehaničke aktivacije na fazne transformacije binarnog sistema ZnO-TiO₂ kao i kompresibilnost tako dobijenih prahova. Smeša je homogenizovana u stehiometrijskom odnosu ZnO:TiO₂ = 1:1, pri čemu je početni prah TiO₂ prethodno termički tretiran, čime je modifikacija TiO₂ anatasa prevedena u rutil. Mehanička aktivacija rađena je u planetarnom mlinu u atmosferi vazduha u intervalima od 5, 10, 20, 40, 80 i 160 minuta. Korišćene su posude i kuglice od cirkonijum oksida gde je odnos masa kuglica prema masi praha bio 20:1. U cilju ispitivanja zavisnosti gustine ispresaka od pritiska presovanja, prahovi su kompaktirani tehnikom dvostranog presovanja u opsegu pritisaka od 49 MPa do 883 MPa. Karakterizacija prahova dobijenih mehaničkim tretmanom izvršena je metodama rendgenske difrakcije praha i skanirajuće elektronske mikroskopije. Kompresibilnost prahova izražena je kao funkcija gustine ispresaka od primenjenog pritiska. Gustina je određivana računski na osnovu precizno izmerenih dimenzija i mase ispresaka. Primećena je simultana transformacija početnih komponenti ZnO i TiO₂ u novonastale faze meta-titanata ZnTiO₃ i orto-titanata Zn₂TiO₄. U toku mehaničke aktivacije u periodu od 160 minuta, smeša prolazi kroz primarnu i sekundarnu aglomeraciju, dok se istovremeno menjaju veličina i oblik čestica. Pri kompaktiranju prahovi neaktivirane i smeše aktivirane 160 minuta pokazuju sličnu funkciju promene, dok prah aktiviran 5 minuta ima smanjenu kompresibilnost.

Sinterovanje Si_3N_4 uz dodatak klica β - Si_3N_4

Aleksandra B. Vučković, Snežana Bošković

Institut za nuklearne nauke "VINČA", Laboratorija za materijale, Beograd, p.p. 522

Sintetizovan je Si_3N_4 unošenjem prethodno pripremljenih klica β - Si_3N_4 , u smešu α - Si_3N_4 (LC12 SX - Starck) sa aditivom. Za sinterovanje kompozita korišćen je aditiv CeO_2 , u sadržaju od 10 % mas. Homogenizacija klica i polazne smeše vršena je u atrioru. Ispresci su dobijeni uniaksijalnim a zatim izostatskim presovanjem pod pritiskom od 350 MPa. Sinterovanje ispresaka vrseno je na 1800 °C, u vremenu od 1, 2, 4 i 6 h, u atmosferi azota. Tehnika zasipa (powder bed) je korišćena da bi se sprečilo razlaganje Si_3N_4 na visokoj temperaturi. Ispitivanje sinterovanih uzoraka uključivalo je analizu prisutnih faza metodom rendgenske difrakcije, merenje gustine Arhimedovom metodom dok su mehaničke osobine, tvrdoća i žilavost, određene metodom indentacije po Vickersu. Dobijeni rezultati omogućili su diskutovanje uticaja koncentracije klica β - Si_3N_4 i dužine vremena sinterovanja na stepen densifikacije i mehaničke osobine, tvrdoću i žilavost.

Sinteza materijala u reverznim micelama

Vuk Uskoković, Miha Drogenik

Institut »Jožef Stefan«, Ljubljana, Slovenija

Sinteza materijala u reverznim micelama predstavlja jedan od savremenih načina dobijanja nanostrukturnih materijala ujednačene veličine kristalita i njihovih fizičkih osobina. Međutim, ova, svega dve decenije stara metoda sinteze nanomaterijala nosi u sebi mnoge nepoznanice čijim otkrićima bi se mogućnosti dizajniranja materijala njenim posredstvom dodatno pospešile. Opisaćemo glavne rezultate eksperimenata koji su se odnosili na dobijanje nikel-cink ferita u reverznim micelama, te izvođenja kvalitativnih korelacija između sintetizovanih materijala i njihovih matičnih mikroemulzija.

Matematički model procesa elektroforetskog taloženja tankih keramičkih slojeva aluminijum oksida na čeliku i definisanimi parametri matematičkog modela

K. Simović¹, V.B. Mišković–Stanković², D. Kićević³, P. Jovanić³, Lj. Čerović¹

¹Institut za nuklearne nauke "Vinča", Laboratorija za materijale, Beograd, p.p. 522

²Tehnološko – metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu, Karnegijeva 4, Beograd, p.p. 3503

³Institut za nuklearne i druge mineralne sirovine, Franše d'Eperea 86, Beograd

Ključne reči: elektroforetsko taloženje, dvodimenzionalno električno polje, suspenzije alumine, matematički model, parametri od značaja

Elektroforetsko taloženje se zasniva na kretanju naelektrisanih čestica pod dejstvom električnog polja. Da bi se dobile stabilne koloidne suspenzije čestica aluminijum – oksida, ove čestice mogu biti naelektrisane adsorpcijom naelektrisanih jona na površini ili sterno stabilizovane. Proces elektroforetskog deponovanja zavisi od primenjenog napona taloženja, vremena taloženja i koncentracije čestica u suspenziji. Proces elektroforetskog taloženja opisan je pomoću potpunog trofaktornog ortogonalnog plana $2^k=2^3$. Ovakav plan korišćen je za opisivanje debljine prevlaka. Opšti oblik matematičkog modela opisan je jednačinom $y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_{12}x_1x_2 + b_{13}x_1x_3 + b_{23}x_2x_3 + b_{123}x_1x_2x_3$. Ispitivanja su vršena za opseg napona od 30 – 50V, vremena taloženja od 6 i 8 minuta, koncentracije čestica u suspenziji od 10 i 30 mas% Al_2O_3 , sa srednjom tačkom plana (40V, 7 minuta, 20 mas % Al_2O_3). Na ovaj način omogućena je ocena osnovnih faktora procesa, kao i njihovog međusobnog dejstva na debljinu dobijenih prevlaka. Matematički model za proračunavanje debljine prevlaka na osnovu dobijenih rezultata merenja ima oblik $Y = 20.20 + 4.52x_1 - 1.79x_2 - 3.79x_3 - 2.73x_1x_2 - 3.68x_1x_3 + 3.05x_2x_3 + 1.47x_1x_2x_3$

Dok su signifikantni parametri procesa b_0, b_1, b_3 i b_{13} . Pored signifikantnosti parametara modela određene su relativna greška merenja, srednje kvadrano odtupanje i poboljšana disperzija glavnog parametra modela odnosno debljine prevlaka. Matematički model procesa elektroforetskog taloženja tankih keramičkih slojeva na čeliku ukazuje da su parametri od značaja na dobijenu debljinu prevlaka za izabrani opseg napona, vremena i koncentracije vreme i koncentracija, dok napon taloženja za ovaj opseg napona nema uticaj na debljinu dobijenih prevlaka aluminijum oksida.

Rad je omogućen finansiranjem Ministarstva za nauku, tehnologiju i razvoj po projektu br. 0143 B.

Dobijanje amorfnih staklo-keramika u sistemu As-Sb-S-I

Goran Štrbac, Svetlana R. Lukić, Miladin I. Avramov

Departman za fiziku, Prirodno-matematički fakultet, Trg Dositeja Obradovića 4, Novi Sad

U okviru ispitivanja složenih halkogenidnih staklo-keramika izvršena je sinteza materijala opšte formule $As_xSb_{37-x}S_{48}I_{15}$ sa osnovnim ciljem da se nađu sastavi u kojima bi kao dominantna strukturna jedinica egzistirao feroelektrični centar SbSI.

Odgovarajućim tehnološkim postupkom koji se sastojao od kaskadnog zagrevanja u pet etapa i kaljenja na vazduhu, dobijeni su homogeni uzorci za sledeće vrednosti udela arsena $x = 0, 5, 10, 15, 20$ i 30 at%.

Uzorci su sintetisani iz elementarnih komponenti visoke čistoće (99.999%). Sam tehnološki postupak diktiran je karakteristikama ovih komponenti, kao i binarnih i ternernih strukturnih elemenata koji se očekuju u građi strukturne mreže stakla. Brzina zagrevanja u prvoj etapi do $200^{\circ}C$ iznosila je $100^{\circ}C/h$, a $50^{\circ}C/h$ u ostalim etapama. Sinteza je vršena u vakumiranim kvarcnim ampulama koje su hermetički zatvarane zatapanjem u kiseonično-acetilenskom plamenu.

Amorfnost dobijenih uzoraka je kontrolisana metodom polarizacione mikroskopije i rendgenske difrakcije. Korišćen je polarizacioni mikroskop MIN-8 (objektivi uvećanja 20, 40, 60 i 90, okulari uvećanja 5 i 15), kao i sto Fedorova (CTΦ-1). Difrakcioni spektar rendgenskog zračenja na sprasnim novosintetizovanim uzorcima dobijen je pomoću automatskog difraktometra za prah PW1373-PW1965/50 (Philips). Korišćena je rendgenska cev sa bakornom antikatodom, niklenim filterom za monohromatizaciju i GM brojačem kao detektorom.

Metodom hidrostatičkih terazija određena je gustina sintetizovanih uzoraka... Merenja mase vršena su analitičkim terazijama METTLER B-6 sa tačnošću od $25 \cdot 10^{-6}$ g. Utvrđena je linearna zavisnost gustine od procentualnog atomskog udela arsena što ukazuje da uzorci imaju karakter čvrstog rastvora.

Karakteristike koloidne disperzije (sola) cirkonijumoksida dobijene metodom forsirane hidrolize rastvora cirkonijumnitrata

Jelena P. Marković, Slobodan K. Milonjić

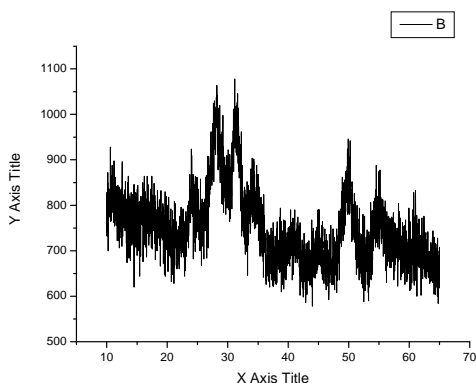
Institut za nuklearne nauke " Vinča ", p.fah 522, Beograd

Stabilne koloidne disperzije cirkonijumoksida, zbog svojih osobina, imaju industrijski značaj u proizvodnji adsorbenata, ultrafiltracionih membrana, keramičkih boja, optičkih vlakana, veštačkih dragulja, piezoelektričnih materijala, specijalnih keramičkih proizvoda, visokotemperaturnih katalizatora, itd.

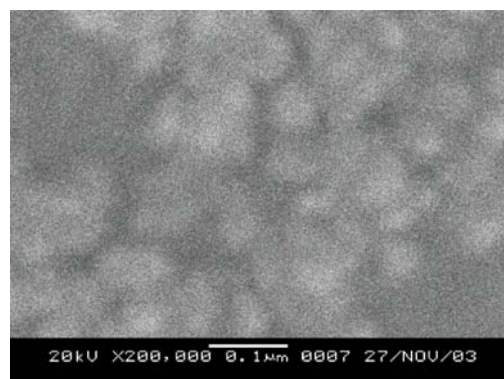
Cilj ovog rada je bio ispitivanje uslova sinteze stabilnih koloidnih disperzija cirkonijumoksida metodom forsirane hidrolize rastvora cirkonijumnitrata.

Vodeni rastvor 0.028 M cirkonijumnitrata, pH 1,3 dokapavan je u balon sa ključalom 0,05 M azotnom kiselinom, a zatim je sve zagrevano uz reflux, pri temperaturi ključanja rastvora, 24 h. Za sve vreme eksperimenta, rastvor je intenzivno mešan. Zahvaljujući forsiranoj hidrolizi cirkonijum jona pri temperaturi ključanja rastvora (100-102°C), formira se stabilna koloidna disperzija (sol) hidratisanog cirkonijumoksida. Nakon navedenog vremena sol je hladjen u balonu do sobne temperature.

Potom je izvršena karakterizacija pripremljenog sola. Sadržaj čvrste faze u pripremljenom solu cirkonijumoksida je određen gravimetrijski i iznosio je 0,75 mas.%. Pomoću difrakcije X-zraka, utvrđena je monoklinička struktura čvrste faze (sl. 1). Određen je i gubitak mase čvrste faze pri zagrevanju (od 100 do 1200°C) (TGA) koji se pripisuje desorpciji fizički vezane vode (na oko 178 °C ~5.62 mas.%) i desorpciji hemijski vezane (kao OH- grupe) vode (na oko 547°C ~16,70 mas.%). DTA kriva je pokazala egzotermni pik na oko 799°C koji odgovara kristalnoj transformaciji tetragonalne u monokliničnu (stabilniju) strukturu. Upotrebom pH-metra određen je pH dobijenog sola (1,11). Dobijeni sol je stabilan i 6 meseci nakon sinteze zahvaljujući negativnom naelektrisanju čestica cirkonijumoksida. Oblik i veličina čestica, utvrđene metodom skanirajuće elektronske mikroskopije, pokazali su da su dobijene uniformne, približno sferne čestice, prečnika oko 50 nm (sl. 2).

sl. 1. X-ray snimak čestica ZrO₂ (sol)

sl. 2. SEM snimak čestica ZrO₂ (sol)

Izomorfna zamena Mn³⁺ jona Cr³⁺ jonima u LiMn₂O₄ spinelu

D. Jugović¹, M. Mitrić², N. Cvjetičanin³, M. Miljković⁴, D. Uskoković¹

¹Institut tehničkih nauka SANU, Beograd, ²Institut za nuklearne nauke "Vinča", Lab.020, Beograd,

³Medicinski fakultet, Laboratorija za elektronsku mikroskopiju, Niš

Metodom ultrazvučne sprej pirolize, polazeći od vodenih rastvora LiNO₃, Mn(NO₃)₂, Cr(NO₃)₃ pomešanih u odgovarajućem stehiometrijskom odnosu, u reakcionoj peći na temperaturi 800°C, sintetisan je čvrsti rastvor LiCr_xMn_{2-x}O₄ (x = 0,175). Sinteza je praćena rendgenskom difrakcijom na dobijenim prahovima (Philips 1050, CuKα_{1,2}, Ni filter). Utvrđeno je da je dobijen monofazni uzorak, na kome su izvršena detaljna rendgeno difrakciona merenja u oblasti 2θ od 15° do 100°. Pomoću dobijenih podataka Rietveldovom punoprofilnom metodom izvršeno je utičnjavanje strukture u prostornoj grupi Fd3m, a u strukturnom tipu spinela. Na ovaj način određeni su svi relevantni parametri kristalne strukture i kristalne građe, koji mogu biti značajni za tumačenje pre svega (iz razloga primene) elektrohemijske interkalacije/ deinterkalacije, a i drugih fizičkih osobina. U tu svrhu korišćen je programski paket Koalariet koji je, za razliku od već standardnih programskih paketa zasnovanih na Rietveldovoj metodi, koncipiran na fundamentalnom parametarskom pristupu generisanja difrakcionih maksimuma, te je na taj način u stanju da direktno, u procesu utičnjavanja, odredi i parametre kristalne građe. Iz razloga važnosti transporta litijumovog jona u kristalnoj rešeci litijum manganata posebna pažnja je posvećena katjonskoj raspodeli, te je u procesu utičnjavanja predviđeno da se deo litijumovih jona koji se u strukturnom tipu spinela nalaze u kristalografskom položaju 8a [0,0,0] mogu naći u manganovim (hromovim) kristalografskim položajima 16d [5/8,5/8,5/8].

Morfologija čestica prahova je ispitana skenirajućom elektronskom mikroskopijom ("JEOL JSM-5300").

U cilju određivanja ponašanja sintetisanog praha kao katode urađeno je nekoliko procesa punjenja i pražnjenja pri galvanostatskim uslovima, u dvoelektrodnoj ćeliji u argonu.

Rehabilitacija defekata osteoporozom izmenjene alveolarne kosti (pilot studija)

Z. Ajduković¹, S. Najman², V. Savić³, D. Uskoković⁴, N. Ignjatović⁴

¹Medicinski fakultet Niš, Klinika za stomatologiju, Odeljenje za stomatološku protetiku,
²Medicinski fakultet Niš, Institut za biologiju, ³Medicinski fakultet Niš, Institut za biomedicinska istraživanja, ⁴Institut tehničkih nauka SANU, Beograd

Istraživanje je preduzeto sa ciljem da se u pilot studiji, na eksperimentalnim životinjama sa indukovanom osteoporozom nakon implantacija sintetskih HAp/PLGA kompozita samih, sa dodacima plazme ili fibrinskog lepka, sagledale njihove osteokonduktivne i reparatorne mogućnosti u rehabilitaciji defekata osteoporozom izmenjene alveolarne kosti.

Istraživanje je rađeno na belim pacovima singenog soja Sprague Dolly, ženskog pola, starosti 6-8 nedelja. Pacovima je osteoporoza indukovana kortiko-preparatima. Životinje su podeljene na dve grupe, kontrolnu (4 pacova) i eksperimentalnu (12 pacova). Kontrolna grupa bila je bez terapije. Eksperimentalnoj grupi su u toku 12 nedelja aplikovani kortiko-preparati. Po isteku tog perioda, dijagnostikovanja osteoporoze alveolarne kosti, životinje eksperimentalne grupe su podeljene u 3 podgrupe.

Prvoj podgrupi životinja (4 pacova) je u napravljeni defekt između medijalne linije i foramena mentale leve strane osteoporotične mandibule implantiran boiresorbilni polimer HAp/PLGA, sintetisan na Institutu tehničkih nauka SANU, Beograd, molske mase 40000-50000 g/mol.

Drugoj podgrupi životinja (4 pacova) je u napravljeni defekt implantiran HAp/PLGA kompozit pomešan sa autolognom plazmom.

Trećoj podgrupi životinja (4 pacova) je u napravljeni defekt implantiran HAp/PLGA kompozit prekriven fibrinskim lepkom. Sve intervencije su rađene u sterilnim uslovima. Postoperativni tok je bio uredan, životinje su dobro podnele intervenciju.

Najbolji rezultati u toku rehabilitacije osteoporozom izmenjene alveolarne kosti postignuti su nakon implantacijom HAp/PLGA kompozita pomešanog sa autolognom plazmom. Prorastanje implantnog materijala mladim koštanim tkivom i stvaranje Haversovog sistema je intenzivnije u odnosu na ostale podgrupe. Na histološkim preparatima ove podgrupe uočava se znatno pravilnija struktura kosti u odnosu na druge podgrupe. Procesi osteogeneze prisutni u ovoj podgrupi najpribližniji su osteogenezi zdrave kosti kontrolne grupe. Znatno veći intenzitet osteogeneze u pacova ove podgrupe verovatno je posledica udruženog delovanja HAp/PLGA i faktora rasta koji se nalaze u autolognoj plazmi te znatno pospešuju ćelijsku proliferaciju, diferencijaciju i stvaranje nove kosti.

Biokompoziti omogućavaju visoku reparatornu sposobnost na mestu ugradnje i integraciju sa okolnim tkivom, doprinose obnavljanju ili očuvanju funkcija na mestu ugradnje implantata. Značajan doprinos biokompozita u stomatologiji je u poboljšanju kvaliteta osteoporotične alveolarne kosti i podizanju kvalitet kosti na jedan viši nivo.

Dobijanje antibakterijskog aktivnog uglja impregnisanog srebrom

Marijana Tresač, Marija Bačić, Suzana Dimitrijević-Branković i Mila Laušević

Tehnološko-metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu

Aktivni ugalj se kao dobar adsorpcioni materijal koristi za prečišćavanje vode i vazduha. Zahvaljujući razvijenoj poroznosti i velikoj specifičnoj površini, aktivni ugalj se koristi kao efikasno sredstvo za uklanjanje različitih zagađivača iz vode: ugljovodonika, fenola, deterdženata, pesticida. Kada se aktivni ugalj impregniše srebrom može se koristiti za prečišćavanje vode od patogenih bakterija.

Da bi pripremili uzorake aktivnog uglja impregne srebrom i ispitali njihovo antibakterijsko dejstvo, u ovom radu izvedeni su sledeći eksperimenti:

- Ispitivana je kinetika spontanog izdvajanja srebra na površini aktivnog uglja iz rastvora AgNO_3 kao i uticaj promene koncentracije i zapremine rastvora AgNO_3 i mase aktivnog uglja na kinetiku izdvajanja.
- Na osnovu dobijenih rezultata napravljena su tri uzorka aktivnog uglja, impregnisana istom količinom srebra, nanetom na različite načine. Na komercijalnom aktivnom uglju srebro je izdvojeno cementacijom. Jedan od uzoraka je ispran od AgNO_3 zaostalog na površini, a kod druga dva izvršena je naknadna redukcija zaostalih kristala soli termičkim tretmanom ili hemijskim tretmanom natrijum bor-hidridom.
- Metodom difuzije na agrarnoj ploči određene su inhibitorne aktivnosti ovako pripremljenih uzoraka aktivnih ugljeva i upoređene sa inhibitornom aktivnosti komercijalnog aktivnog uglja impregnisanog srebrom ("TRAYAL" Kruševac).

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da je količina srebra izdvojena na površini aktivnog uglja, procesom spontanog izdvajanja, proporcionalna koncentraciji i zapremini rastvora, kao i masi aktivnog uglja.. Svi uzorci aktivnog uglja impregnisani srebrom, utiču na inhibiciju rasta patogene bakterije *Escherichia coli*, a jačina uticaja zavisi od načina impregnacije. Najbolji i najefikasniji način impregnacije aktivnog uglja srebrom je redukcija natrijum bor-hidridom.

Nanokompoziti polistiren/hidroksiapatit

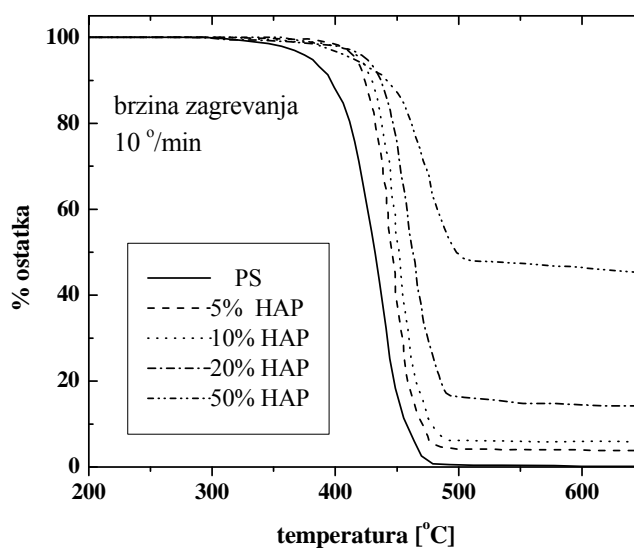
Olivera Veljković¹, Lynne Katsikas¹, Ivanka G. Popović¹, Miroslav Miljković²,
Jelena Jovanović³

¹Tehnološko-metalurški fakultet, Beograd, ²Medicinski fakultet, Niš,

³Institut tehničkih nauka SANU, Beograd

Cilj ovog rada bio je da se pripreme kompoziti polistirena i hidroksiapatita i da se utvrdi da li dolazi do interakcije polimera i punila na nanometarskoj skali.

Sintetizovan je uzorak hidroksiapatita (HAp) čiji je prečnik čestica manji od 100 nm. HAp je karakterisan rendgenskom difrakcijom. Polistiren je dobijen radikalnom polimerizacijom stirena u masi na 60°C koristeći AIBN kao inicijator. Uzorci kompozita su pripremljeni uparavanjem rastvora polistirena u hloroformu u kojem su bile dispergovane čestice hidroksiapatita. Maseni udeo hidroksiapatita se kretao od 5 do 50%. Dobijeni uzorci su karakterisani termogravimetrijskom analizom i elektronskom mikroskopijom. Energije aktivacije termičke degradacije organskog dela kompozita, E_a , određene su metodom Flynn-Wall.

Termogravimetrijske (TG) krive kompozita su pokazale da termička stabilnost kompozita raste sa povećanjem udela hidroksiapatita. Vrednosti energije E_a su veće od onih za čist polistiren do udela od 20% HAp, nakon čega one opadaju ka vrednosti E_a za čisti polimer. Ovi rezultati ukazuju da se čestice HAp dobro disperguju do određenog masenog udela, a da pri većim udelima HAp ne dolazi do deaglomeracije čestica HAp. Ovi zaključci su potvrđeni rezultatima elektronske mikroskopije koji ukazuju na ravnomernu raspodeljenost čestica HAp po masi polimera.

Dobijeni rezultati pokazuju da u uzorcima sa manjim udelom HAp dolazi do interakcije polimer-punilo na molekulskom nivou, tako da se ovi materijali mogu smatrati nanokompozitima.

Sinteza i karakterizacija kalcijum-hidroksiapatita katalitičkom razgradnjom uree ureazom

Dobrica D. Stojanović¹, Rada D. Petrović², Bojan M. Jokić², Đorđe N. Veljović²,
Ivona M. Janković-Častvan², Slavica S. Lazarević², Đorđe T. Janačković²

¹*Viša medicinska škola Univerziteta u Beogradu*

²*Tehnološko-metalurški fakultet Univerziteta u Beogradu*

U radu je prikazana sinteza biokompatibilnog kalcijum-hidroksiapatita, pri čemu su za sintezu korišćeni: kalcijum-hlorid, natrijum-dihidrogenfosfat, urea i ureaza kao katalizator. Ispitan je uticaj temperature i koncentracije rastvora na morfologiju i fazni sastav dobijenog kalcijum-hidroksiapatita.

Za analizu dobijenog kalcijum-hidroksiapatita korišćene su metode infracrvene spektroskopske analize (FTIR) i skenirajuće elektronske mikroskopije (SEM). Rezultati izvršenih analiza pokazali su značajan uticaj temperature, koncentracije rastvora i vremena na strukturu, veličinu čestica i morfologiju dobijenog kalcijum-hidroksiapatita.

Kalcijum-hidroksiapatit sintetisan na temperaturi od 40°C ima znatno sintije čestice i veću kompaktnost. Snižavanjem temperature na kojoj se odvija proces sinteze (35°C i 30°C) dobijaju se sve veće čestice nehomogene raspodele. Znatno manje sferične čestice dobijaju se i smanjenjem koncentracije polaznih reaktanata, kao i povećanjem koncentracije ureaze čime se postiže ubrzavanje procesa nukleacije, a samim tim i stvaranje znatno sitnijih čestica.

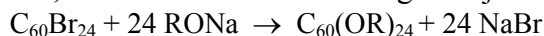
Etarski derivati fulerena C₆₀

Aleksandar Đorđević¹, Mirjana Vojinović Miloradov¹, Dragana Štrbac², Dejan Orčić

¹*Prirodno matematički fakultet, Novi Sad*

²*Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

Već su rana istraživanja fulerena ukazala na veliku reaktivnost ove grupe molekula, naročito u pogledu adicija. Među najznačajnije reakcije spadaju reakcije halogenovanja, jer nastali halogenofulereni predstavljaju reaktivne intermedijere za sintezu drugih derivata putem supstitucije. Jedna od reakcija koje su do sada malo bile primenjivane u derivatizaciji fulerena je Williamson-ova sinteza etara. U literaturi su objavljene sinteze metoksi-derivata dobijenog iz polihalogenovane smeše C₆₀ i C₇₀, kao i tetrakozametoksi, etoksi, propoksi i *izo*-propoksi-derivata C₆₀. Cilj ovog rada je da pruži doprinos poznavanju polialkoksifulerena u smislu sinteze, karakterizacije i teorijskih proračuna. Kao polazna supstanca za sintezu etarskih derivata C₆₀ korišćen je visokosimetrični intermedijer - C₆₀Br₂₄. U cilju derivatizacije C₆₀Br₂₄ tretiran je dvostrukim viškom rastvora alkoksida – MeONa, EtONa, PrONa, BuONa i *t*-BuONa – u odgovarajućim apsolutnim alkoholima.

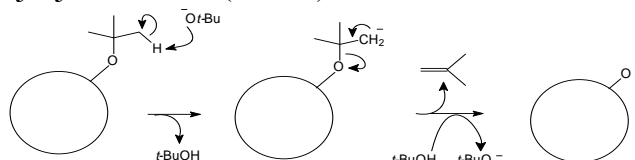
U cilju potvrde strukture proizvoda, snimljeni su IR i ¹H NMR spektri. U IR spektrima uočljive su karakteristične trake: 2830-2980 cm⁻¹ ν(CH₃)+ν(CH₂), 1620-1625 cm⁻¹ ν_s(C=C), 1440-1475 cm⁻¹ δ_{as}(CH₃) + δ_s(CH₂), 1370-1390 cm⁻¹ δ_s(CH₃) i 1075-1085

cm⁻¹ ν_{as}(C-O), koje potvrđuju uvođenje alkoksi-grupa u fullerenski skelet. U ¹H NMR spektru uočava se široki signal -OCH₂- (kod metoksi-derivata: -OCH₃) grupa sa pikom na δ=3,5-3,9 ppm, kao i signali preostalih protona alkil-grupa na δ=0,93-1,65 ppm. Odsustvo signala na δ=4-5 ppm dokaz je za odsustvo hidroksilnih grupa.

Promena (porast) brzine reakcije supstitucije sa porastom alkil-niza nukleofila ukazala je na bimolekulski mehanizam S_N2'.

Ovaj mehanizam je pretpostavljen i za neke druge supstitucione reakcije halogenofulerena. Pri datim eksperimentalnim uslovima nije bilo moguće sintetisati C₆₀(*Ot*-Bu)₂₄ u značajnijim prinosima – kao glavni proizvod stvara se vodorastvorna crvenosmeđa supstanca, fulerenol. Pretpostavlja se da prvobitno formirani *t*-butoksi-derivat podleže bazno katalizovanoj eliminaciji, uz formiranje fulerola C₆₀(OH)₂₄ i izdvajanje izobutena (slika 2).

Teorijski proračuni pomoću softverskog paketa HyperChem 6.03 (PM3 metoda). Pri supstituciji atoma broma alkosidnim grupama ne dolazi do bitnijih konformacionih promena u kavezu. S druge strane, elektronska struktura (raspodela naelektrisanja u kavezu) trpi značajne promene u smislu povećanja parcijalnih šarži i narušavanja simetrične raspodele prisutne kod C₆₀Br₂₄.

Uticaj masenog udela polimera u kompozitu HAp/PLLA na termička svojstva kompozita

M. Radić¹, N. Ignjatović¹, M. Mitrić², M. Miljković³, D. Milićević⁴, D. Uskoković¹

¹Institut tehničkih nauka SANU, Knez Mihailova 35/IV, Beograd, ²Laboratorija za fiziku kondenzovane materije- Institut za nuklearne nauke "Vinča", Beograd, ³Laboratorija za elektronsku mikroskopiju, Medicinski fakultet Univerziteta u Nišu, ⁴Laboratorija za radijacionu hemiju i fiziku Institut za nuklearne nauke "Vinča", Beograd

Biokeramički materijali su biomaterijali koji se koriste za reparaciju koštanog tkiva jer imaju sastav i svojstva slična prirodnoj kosti. Kompozit hidroksiapatit/polilaktid (HAp/PLLA) je bioresorbilni kompozitni materijal čija se polimerna komponenta u tkivu resorbuje dok je keramička komponenta stabilna.

Cilj ovog istraživanja je bio ispitivanje uticaja masenog udela polimera u kompozitu HAp/PLLA na tačku topljenja i kristaliničnost kompozita. Sinteza hidroksiapatita je rađena precipitacionom tehnikom od kalcijum nitrata i amonijum fosfata u alkalnoj sredini. Rastvor je ostavljen da stoji kako bi se ispitao uticaj vremena starenja rastvora na fazni sastav i kristaliničnost hidroksiapatita. Uzorci su odvajani iz rastvora nakon određenih vremenskih intervala starenja (0min, 24h, 2 dana, 5 dana, 8 dana). Karakterizacija uzoraka je rađena rendgenostrukturnom analizom (XRD) i skenirajućom elektronskom mikroskopijom (SEM). Na difraktogramu svih uzoraka dominira difrakciona linija HAp na $2\theta=32^\circ$. Iz difraktograma je određivana i prosečna veličina kristalita kao i parametara rešetke HAp. Pokazano je da se parametri rešetke ne menjaju a da veličine kristalita pokazuju trend blagog povećanja. Poređenjem SEM snimaka uzoraka sa starenjem rastvora od 0 min i jedan dan može se uočiti da su čestice kod prvog uzorka anglomerisanije. Uočavamo sferične ali i igličaste forme. Od nekalcinisanog hidroksiapatita (1 dan) i polilaktida $M_w \approx 300\,000$ g/mol je sintetizovan kompozitni materijal sa različitim masenim udelima polimera i to sa odnosom hidroksiapatit/polilaktid od 80/20 wt, 75/25 wt i 70/30 wt. Kompozitni materijal je karakterisan diferencijalnom skenirajućom kalorimetrijom (DSC) i skenirajućom elektronskom mikroskopijom (SEM). Na osnovu DSC analize uočeno je da temperatura topljenja kompozita opada sa povećanjem masenog udela polimera i to od 453,2 K za kompozit HAp/PLLA 80/20 wt do 451,8K za kompozit HAp/PLLA 70/30 wt. Sa povećanjem udela polimera vrednosti entalpija rastu od 30,2 J/g za HAp/PLLA 80/20wt do 36,0 J/g za HAp/PLLA 70/30wt, kao i vrednosti stepena kristaliničnosti i to od 32,4 % za HAp/PLLA 80/20 wt do 38,4 % za HAp/PLLA 70/30 wt.

Eksitoni u molekulskim tankim filmovima

Siniša Vučenović¹, Jovan Šetrajčić², Dejan Raković³

¹*Medicinski fakultet, Banja Luka, Republika Srpska, BiH*

²*PMF, Departman za fiziku, Novi Sad, SCG*

³*Elektrotehnički fakultet, Beograd, SCG*

Izučavanje tankih filmova (tankih slojevitih struktura ograničenih duž jedne ose, a praktično beskonačnih duž ostale dve ose) je vrlo aktuelno u naučnoj javnosti, jer ovakvi sistemi povezuju kvantne efekte sa makroskopskim veličinama. Potencijalna primena tankih filmova bi bila zaštita nanoelektričnih sklopova ili u optoelektronici. U ovom radu je teorijski istraživano ponašanje eksitona – elektroneutralnih kvazičestica u molekulskim kristalima. Analiziran je uticaj prisustva granica film-strukture na energetski spektar eksitona (eksitonski zakon disperzije), njihovu prostornu distribuciju duž ose ograničenja (po slojevima), sa posebnim akcentom na pojavu lokalizovanih (Tamovskih) eksitonskih stanja. Ispitane su optičke osobine ovih dielektričnih filmova, tj. određivana je njihova dielektrična permitivnost. Svi rezultati su upoređivani sa odgovarajućim rezultatima za idealne beskonačne kristale, da bi se na osnovu toga uočile najbitnije razlike ova dva sistema.

Korišten je metod dvovremenskih, retardovanih, temperaturno zavisnih Grinovih funkcija, zbog svojih pogodnosti, naročito pri nalaženju energetskih spaktara (realni delovi polova Grinovih funkcija definišu energije pobuđenja, dok su imaginarni delovi proporcionalni recipročnim vrednostima vremena života pobuđenja). U izračunavanju smo koristili programski paket Mathematica.

Rezultati pokazuju da su eksitonski energetski spektri u tankim filmovima diskretni sa brojem diskretnih nivoa jednakim broju slojeva duž ose ograničenja, za razliku od balk-struktura gde eksitoni uzimaju praktično kontinualne vrednosti. Ovi spektri jako zavise od perturbacija na granicama filma i pojedini diskretni nivoi mogu izaći i van balkovskih granica. Izračunavanja verovatnoća nalaženja eksitona pokazuju veoma izraženu vezu između perturbacija na graničnim površima sa nastankom pobuđenja upravo na graničnim površima, za razliku od balk-struktura, gde je nastanak eksitona jednako verovatan bilo gde u balku. Odziv tankih filmova na spoljašnje elektromagnetno zračenje pokazuje takođe diskretnu prirodu, koja u zavisnosti od perturbacija i sloja tankog filma, za koji se izračunava dielektrična permitivnost, pokazuje različite osobine. Zavisnost dielektrične permitivnosti od energije spoljašnjeg elektromagnetnog zračenja pokazuje pojavu rezonantnih pikova na diskretnim vrednostima energija. Na ovim mestima film ustvari jako apsorbuje ove diskretne vrednosti energija. Tako se pokazuje da je odziv ovih sistema veoma jak na graničnim površima, gde je i primenjena perturbacija i veoma zavistan od jačine perturbacije, dok unutrašnji slojevi ne pokazuju promenu odziva sistema sa promenom jačine perturbacije.

Pojava naponsko korozionih prslina i njihov uticaj na sigurnost zavarenih spojeva

Igor Andelković

Mašinski fakultet, Univerzitet u Nišu

Za procenu sigurnosti zavarenih konstrukcija primenjuje se globalni i lokalni pristup. Globalni pristup se zasniva na proračunu čvrstoće materijala, jer obuhvata klasičan način dimenzionisanja konstrukcija i tehnološki izbor geometrijskih oblika. Međutim, ovaj pristup ne daje potpunu sliku o sigurnosti zavarenih konstrukcija, jer ne uzima u obzir prisustvo grešaka u zavarenom spoju (ZS), tj. ukupan proračun sigurnosti zavarene konstrukcije je zasnovan na pretpostavci homogenog početnog preseka. Zato je potrebno pri proračunu obuhvatiti niz podataka vezanih za geometrijski oblik, ugrađeni materijal, tehnologiju izrade i eksploatacijske uslove (vrsta i agresivnost radne sredine, temperatura i radna opterećenja) koji su neophodni za analizu sigurnosti lokalnim pristupom.

Za procenu sigurnosti ZS treba poznavati mehaničko-tehnološka svojstva materijala u kritičnim područjima (ZUT, i sl.) i njihovo ponašanje u uslovima eksploatacije, pa na osnovu tih podataka oceniti sigurnost lokalno prema kritičnom mestu.

U ovom radu problemu sigurnosti ZS prišlo se pristupom kontrole pojave naponsko korozionih prslina, kao rezultat uzajamnog dejstva eksploatacione sredine i radnih naprezanja. Ovakav pristup procene sigurnosti isključuje mogućnost stvaranja naponsko korozionih prslina u toku predviđenog radnog veka trajanja konstrukcije, jer vreme potrebno za stvaranje prsline je veće ili jednako predviđenom radnom veku zavarene konstrukcije.

Od posebnog značaja za sigurnost ZS, a što je ujedno bio i cilj ovog istraživanja, je: otpornost osnovnog materijala, metala šava i ZUT prema pojavi naponsko-korozionih prslina, koji su uslovi potrebni da bi došlo do stvaranja, rasta i nekontrolisanog kvazistatičkog nestabilnog loma i, na kraju, kojim mehanizmom stvorena prslina nastavlja da raste.

Izvedena su ispitivanja naponsko-korozionih prslina u 0.5M NaCl (simulacija morske vode) na temperaturi od 80°C, na dva tipa nerđajuća čelika, od kojih je jedan martenzitni (Č. 4172) a drugi austenitni (Č. 4583). Praćena je pojava prslina u toku vremena i utvrđene su geometrijske karakteristike mehaničkih i korozionih oštećenja površine.

Korišćene su glatke epruvete prema standardu ISO 7539-2 opterećene na savijanje u oblasti elastičnosti pri konstantnoj deformaciji.

Deformaciono ponašanje intermetalnog jedinjenja Ti_3Al-Nb na povišenim temperaturama

B. Dimčić, S. Tadić, M.T. Jovanović

Institut za nuklearne nauke «Vinča», Beograd

Intermetalno jedinjenje Ti_3Al , zajedno sa $TiAl$ i aluminidima nikla predstavlja novu grupu konstrukcionih tzv. «High Tech» materijala, namenjenih radu na visokim temperaturama. Tipična struktura Ti_3Al se sastoji od sredene α_2 faze (heksagonalna DO_{19} struktura) i β čvrstog rastvora (prost-c-k). Odnos α_2 / β zavisi od temperature i hemijskog sastava. Svi aluminidi titana pokazuju bolju otpornost prema oksidaciji na povišenim temperaturama, manju gustinu, manju sklonost premapuzanju i veći modul elastičnosti od konvencionalnih legura titana, kao i superlegura na bazi nikla. Najveći nedostatak ovih materijala je niska duktilnost na sobnoj temperaturi, karakteristična za intermetalna jedinjenja, koja trenutno predstavlja najveću prepreku ka njihovoj komercijalizaciji.

Budući da je Ti_3Al , prvenstveno namenjen upotrebi na povišenim temperaturama, od velikog je interesa upoznavanje deformacionog ponašanja ove legure u takvim uslovima. Hemijski sastav, (mas %) intermetalnog jedinjenja, koje je dobijeno postupkom vakuum topljenja i livenja, bio je 14.2 Al, 20 Nb, 2.8V i ostatak Ti. Uzorci, oblika cilindra, dobijeni procesom toplog valjanja u dvofaznoj ($\alpha_2 + \beta$) oblasti, su ispitivani kompresijom u temperaturnom intervalu od 900 do 1050°C, sa različitim brzinama deformacije koje su se kretale u opsegu od 6.9×10^{-5} do $2.7 \times 10^{-2} s^{-1}$. Deformisani uzorci su, zatim, metalografski pripremljeni i primenom svetlosnog mikroskopa u sprezi sa poluautomatskim analizatorom slike, kvantitativno i kvalitativno analizirani, kako bi se utvrdio uticaj mikrostrukturnog stanja na deformaciono ponašanje Ti_3Al . Na osnovu rezultata analize krivih napon-deformacija, dobijenih direktnim merenjem sile i promene dimenzije uzorka, izvršen je proračun energije aktivacije za deformaciju i indeks deformacionog ojačavanja..

U skladu sa dobijenim vrednostima indeksa deformacionog ojačavanja, kao i energije aktivacije za deformaciju, došlo se da zaključaka da se materijal u navedenim eksperimentalnim uslovima ponaša superplastično, i da su osnovni mehanizmi deformacije puzanje dislokacija i klizanje po granicama zrna. Smanjenje energije aktivacije sa porastom brzine deformacije, povezano je sa povećanjem udela β faze u strukturi, što direktno ukazuje da sadržaj ove faze u velikoj meri utiče na favorizovanje procesa klizanja po granicama zrna, a time i na superplastično ponašanje ovog materijala.

Aproksimacioni model kvantnih efekata u HEMT strukturama

Petar M. Lukić

Mašinski fakultet u Beogradu

U radu je prikazan aproksimacioni model kvantnih efekata u HEMT (High Electron Mobility Transistor) strukturama. Postuliran je oblik kvantne jame – nesimetrični trougao, a parametri su određeni korišćenjem samousaglašenog postupka. Predložen je izraz za intenzitet vektora jačine električnog polja u kvantnoj jami, sa novim koeficijentom korekcije u odnosu na do sada korišćene. Novi koeficijent vernije modeluje izraženo asimetrično prostiranje električnog polja u okolini heterospoja. Korišćenjem ovakvog rešenja određene su svojstvene energije, svojstvene talasne funkcije i Fermijeva energija. Rezultati dobijeni na osnovu predloženog modela dobro se slažu sa do sada poznatim teorijskim i eksperimentalno određenim rezultatima. Pri tome, predloženi model je veoma jednostavan i robustan – primenljiv na različite standardne i savremene HEMT naprave.

Optimizacija osobina površinskih struktura dobijenih u procesu impulsnog plazma nitriranja

Željko Đurišić, Ivan Popović, Amir Kunosić

Elektrotehnički fakultet, Beograd

Značaj površinskih osobina materijala u savremenoj primeni, kako u pogledu efikasnosti i ekonomičnosti tako i u pogledu ekoloških zahteva, opravdava opširnija istraživanja veze između parametara savremenih postupaka površinske obrade i karakteristika dobijenih površinskih struktura. Na području primene plazma nitriranja materijala sa sadržajem gvožđa radi poboljšanja njihovih triboloških svojstava, od primarnog su značaja karakteristike tzv. zone jedinjenja (nitrida gvožđa) koja se formira uz samu površinu. Uvođenje impulsnog plazma nitriranja, sa povećanim brojem procesnih parametara u odnosu na jednosmerni režim obrade, otvara šire mogućnosti uticaja na karakteristike dobijenih površinskih slojeva. Sa druge strane, uticaj novih parametara procesa dodatno usložnjava ionako složene pojave u radnoj plazmi.

Cilj istraživanja u ovoj fazi bio je određivanje uticaja procesnih parametara na dve osobine formirane zone jedinjenja koje su značajne za tribološku primenu: površinsku tvrdoću i debljinu. Za merenje površinske mikrotvrdoće korišćena je Vickersova metoda, dok je debljina zone merena optičkim mikroskopom, uz primenu dve metode: metalografije i posebno modifikovanog calo-testa.

U radu je pokazano da modifikovana calo-test metoda, uz odgovarajuću tehniku razvijanja strukture radi dobijanja optičkog kontrasta, može biti primenjena za približno određivanje debljine zone jedinjenja na ravnim i zakrivljenim površinama.

Napomena: Rezultati koji su prezentovani u ovom radu su deo projekta koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnologiju Republike Srbije MIS.3.02.0174.B

Koloidna filtracija suspenzija Al_2O_3

Jelena Roćen, Dušan Kićević, Ljiljana Čerović

Institut za nuklearne nauke "Vinča", Laboratorija za materijale, Beograd, p.p. 522

Postupak koloidne filtracije suspenzija Al_2O_3 , sa većim sadržajem čvrste faze i odgovarajućim reološkim karakterom, pogodan je za dobijanje keramičkih komponenti sa bezdefektnom mikrostrukturom čime se postiže njihova veća pouzdanost u eksploataciji.

Proces obuhvata pripremu suspenzije sa izabranim deflokulantom, filtraciju pod pritiskom i sušenje formiranog odlivka.

Izbor deflokulanata (Reotan, Duramax, Tiron, Dolapix CE 64 i Dolapix PC 33) je vršen na osnovu testa sedimentacije i određivanja reološkog karaktera suspenzija. Za detaljnija ispitivanja korišćeni su Dolapix CE 64 i Dolapix PC 33.

Konsolidacija suspenzija sa 60 i 70 mas % čvrste faze, izvođena je u laboratorijskoj aparaturi koja se sastoji od staklene filtracione ćelije, sistema za dovod i regulaciju pritiska vazduha do 10 bara, kao i optičkog sistema za merenje debljine odlivaka. Uslovi konsolidacije su obuhvatili promenu pritiska filtracije u opsegu od 3 bara do 5.5 bara. Dimenzije odlivka su bile do $\text{Ø} 50 \times 20$ mm, što je bilo moguće postići filtracijom suspenzija u vremenu od 30 minuta.

Analizom većeg broja odlivaka utvrđeno je da je gustina odlivaka iznosila od 50 do 60% teorijske gustine Al_2O_3 . Dobra homogenost mikrostrukture odlivaka i odsustvo defekata, odražavaju se u veoma uskoj raspodeli veličina pora (do 85% pora u opsegu poluprecnika od 0.02 do 0.12 μm).

Testom sinterabilnosti (1600°C/3h) utvrđeno je da se u sinterovanoj keramici dostižu visoke gustine, do 98% teorijske gustine, bez otvorene poroznosti.

BaTi_{1-x}Sn_xO₃ keramike

¹Smilja Marković, ²Miodrag Mitrić, ³Nikola Cvjetičanin, ¹Dragan Uskoković

¹*Institut tehničkih nauka SANU, Beograd, SCG*

²*Laboratorija za fiziku kondenzovane materije, Institut Vinča, Beograd, SCG*

³*Fakultet za fizičku hemiju, Beograd, SCG*

Barijum titanat (BaTiO₃) se koristi kao osnovni materijal za proizvodnju elektronskih keramičkih uređaja kao što su: keramički kondenzatori, višeslojni kondenzatori i uređaji sa pozitivnim temperaturnim koeficijentom električne otpornosti (PTCR). Široka primena BaTiO₃ za elektronske i elektrooptičke uređaje je moguća usled njegovih izuzetnih karakteristika, kao što su visoka dielektrična konstanta (na Kirijevoj temperaturi, T_c), piezoelektrične i feroelektrične osobine. Značaj barijum titanatnih materijala je i u tome što se njegove električne osobine mogu jednostavno modifikovati dodavanjem adekvatnih katjona. Za barijum titanatne piezokeramike, Sn je jedan od značajnijih aditiva.

Smeša BaTiO₃, BaCO₃ i SnO₂ prahova je homogenizovana u etanolu a zatim kalcinisana na 1100 °C, 5^h. Sintetisani su BaTi_{1-x}Sn_xO₃ (BTS) prahovi različite stehiometrije, x=0, 0.025, 0.05, 0.075, 0.10, 0.125 i 0.15. Za sve sintetisane keramičke prahove određene su strukturne karakteristike metodama rendgenske difrakcije praha (XRPD) i infracrvene spektroskopije (IR), kao i električne karakteristike (dielektrična konstanta, ε_r). Od kalciniranih BTS prahova i organskih komponenti, u odnosu 30:70, formirane su paste. Paste su metodom sitoštampe nanošene na Al₂O₃ nosač, čija je površina prekrivena Ag/Pd elektrodom. Na ovaj način formirani su višeslojni materijali, debljine 45-150 μm (2-5 slojeva), koji su sinterovani na 850 °C u struji vazduha, u vremenskom intervalu od 10 minuta. Mikrostruktura formiranih piezokeramičkih materijala, kao i kompatibilnost između BTS slojeva i Al₂O₃ nosača okarakterisane su metodama SEM i EDX. Metodom SEM ispitana je mikrostruktura kako površine formiranih piezokeramičkih materijala tako i njihov poprečni presek. Za sve sinterovane višeslojne keramičke materijale određene su dielektrične karakteristike u zavisnosti od sadržaja kalaja, kao i u zavisnosti od debljine materijala tj. broja slojeva.

Neki aspekti strukturne elektrofizike ozračenih polietilena

Dejan Miličević, Edin Suljovrujić

Institut za Nuklearne Nauke "Vinča", P.O. Box 522, Beograd

U slučaju polimernih izolacionih materijala, kao što su polietileni, od suštinskog je značaja razumevanje korelacije između strukturnih promena i (di)električnih osobina. Dielektrično ponašanje različitih polietilena, polietilena niske gustine (LDPE), linearnog polietilena niske gustine (LLDPE) i polietilena velike gustine (HDPE), ozračenih različitim dozama gama zračenja, je proučavano analizom dielektričnih gubitaka ($\tan \delta$).

Dielektrično relaksaciono ponašanje je povezano sa promenama početne strukture različitih polietilena i sa radijaciono indukovanim procesima oksidativne degradacije i umrežavanja. Diferencijalna skanirajuća kalorimetrija (DSC), IC spektroskopija i merenje sadržaja gela, su korišćeni za dobijanje informacija o promeni kristalne faze, oksidativnoj degradaciji i stepenu umreženosti, respektivno.

Ispitivanje keramičkih pločica metodom utiskivanja

Dragan Rajnović¹, Leposava Šiđanin¹, Janjaua Ranogajec²

¹Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, ²Tehnološki fakultet, Novi Sad

Metoda ispitivanja materijala utiskivanjem našla je široku primenu u savremenoj istraživačkoj praksi. Princip metode se zasniva na utiskivanju malog utiskivača u površinu pri kontrolisanim uslovima sile, vremena i mesta ispitivanja. Ova metoda se veoma uspešno koristi za određivanje tvrdoće i žilavosti loma inženjerskih keramika (advance ceramics). Međutim, kod tradicionalnih keramika, kao što su crepovi i keramičke pločice, metoda još nije u potpunosti prihvaćena. Šta više, nema dovoljno podataka o tvrdoćama, kao ni o pojavi zavisnosti veličine otiska od opterećenja, tzv. "indentation size/load effect" (ISE). Stoga je u ovom radu izvršeno ispitivanje tvrdoće sa različitim opterećenjima i žilavosti loma na uzorcima keramičkih pločica.

Ispitivanje je vršeno na glaziranim pločicama (troslojni sistem: glazura/engoba/biskvit) dobijenim standardnim industrijskim postupkom brzog pečenja. Pre ispitivanja tvrdoće uzorci su pripremljeni standardnom metalografskom tehnikom, pri čemu zadnju operaciju pripreme predstavlja neparavanje površine uzoraka sa aluminijumom u cilju dobijanja što bolje refleksije kod merenja otisaka. Za ispitivanje tvrdoće korištena je Vickersova metoda, dok je za mikrostrukturno ispitivanje korišten svetlosni mikroskop tipa "Leitz" i skening elektronski mikroskop JEOL JSM-6460LV.

Rezultati ispitivanja su pokazali da se Vickersova metoda utiskivanja može uspešno primeniti kod tradicionalnih keramika za merenje tvrdoće i žilavosti loma. Pouzdani rezultati tvrdoće se dobijaju za biskvit i glazuru, dok se kod ovakvih sistema žilavost loma može odrediti samo za glazuru.

Ovaj rad je potpomognut od strane Ministarstva za nauku, tehnologiju i razvoj Republike Srbije putem projekata MHT.2.06.3200.B.

Izotermska ispitivanja kinetike procesa oksidacije jedinjenja As_2S_2

Ivan Mihajlović

Univerzitet u Beogradu, Tehnički fakultet, Bor

U radu su predstavljeni rezultati izotermnog ispitivanja kinetike procesa oksidacije arsenovog sulfida As_2S_2 . Za eksperimentalna ispitivanja, korišćeni su uzorci As_2S_2 sintetisani i pripremljeni na odseku za neorgansku hemijsku tehnologiju univerziteta "Poisiy Hilendarsky" Bugarska.

Korišćenjem konstruisanih PSD dijagrama uz istovremeno praćenje faznih transformacija u sistemu As-S, definisanih dijagramom stanja, kao i literaturnih podataka, za posmatrani temperaturni interval (350–450^oC) definisan je mehanizam procesa oksidacije jedinjenja As_2S_2 .

Kinetički parametri procesa oksidacije jedinjenja As_2S_2 određeni su metodom izotermne kinetike, pri čemu je kao polazni podatak korišćena promena stepena desulfurizacije polaznog uzorka sa vremenom pri konstantnoj temperaturi.

Određena je vrednost energije aktivacije procesa oksidacije jedinjenja As_2S_2 i ona iznosi $E_a = 73$ kJ/mol, kao i vrednost konstante brzine procesa $k_1 = 4,56 \cdot 10^3 \cdot e^{(-3817/T)}$. Na osnovu čega, zavisnost stepena odvijanja reakcije od vremena i temperature može se predstaviti na sledeći način:
 $\ln(1 - \alpha) = 4,56 \cdot 10^3 \cdot e^{(-3817/T)} \cdot t$.

Uticaj nelinearnosti na nastanak drugog harmonika toplotnih talasa u materijalima - ne Furijeovo provođenje toplote

Ana Kapidžić, M.D. Dramićanin

*Institut za nuklearne nauke "Vinča", Laboratorija za radijacionu hemiju i fiziku,
P. fax 522, Beograd*

Numeričkom simulacijom fototermalnih eksperimenata, modelom toplotnih talasa, prikazan je efekat nelinearnosti temperaturno zavisnih toplotnih svojstava materijala na generaciju drugog harmonika toplotnih ili temperaturnih talasa u slučaju ne Furijeovog provođenja toplote. Rešili smo nelinearnu, nestacionarnu hiperboličnu (paraboličnu - za klasičan slučaj) jednačinu ne Furijeovog (Furijeovog) provođenja toplote koja povezuje toplotni fluks sa gradijentom temperature, čija su rešenja toplotni talasi. Provođenje toplote u čvrstim telima uzrokovano je periodičnim, vremenski zavisnim izvorom koji se obično koristi u fototermalnim eksperimentima. Modalnom analizom pokazana je generacija drugog harmonika toplotnih talasa. Numeričko rešenje dobija se korišćenjem metoda konačnih razlika, varijacionih kolokacionih i računa ostataka, uz odgovarajuće aproksimacije. Aproksimativno analitičko rešenje dobijamo primenom jedne vrste varijacionog računa, metodom varijacije u sukcesivnim koracima, koji važi samo za male nelinearnosti.

Sistem za detekciju lučnog i gustog pražnjenja pri impulsnom napajanju

Ivan Popović, Željko Đurišić, Amir Kunosić

Elektrotehnički fakultet u Beogradu

Primenom impulsnog napajanja kod sistema za površinsku obradu materijala kao što su procesi difuzije, depozicije, itd. dobijena su značajna poboljšanja u kontroli parametara procesa i karakteristika površine materijala u odnosu na klasični DC sistem napajanja. Napredak u održavanju stabilnosti procesa je u velikoj meri i posledica samog karaktera pobudnog generatora. I pored impulsnog napajanja javljaju se u procesu plazma nitriranja oblici nestabilnosti istog tipa kao kod standardnog DC sistema napajanja. Zbog toga je u radu posebna pažnja posvećena analizi nestabilnosti gasnog pražnjenja koja se ogleda u pojavi lučnog i gustog pražnjenja. Analiza električnih signala pri pojavi nestabilnosti je prvi korak u pogledu određivanja karakteristika sistema za detekciju pojave nestabilnosti.

U procesu površinske obrade materijala detektovane su pojave različitih tipova nestabilnosti koji su posledica kako fizičkih parametara procesa kao što su pritisak gasa u sistemu, temperatura uzorka (katode), tako i parametra impulsnog generatora, hemijskog sastava radnog gasa i same geometrije uzorka.

Ove štetne pojave mogu dovesti do lokalnog pregrevanja uzorka i njegovog oštećenja. Osnovna uloga sistema za detekciju nestabilnosti je da spreči nekontrolisan razvoj nestabilnosti u lučno pražnjenje.

Pri procesu površinske obrade materijala u plazmi jedan od najštetnijih oblika nestabilnosti jeste lučno pražnjenje. Vreme detekcije i reakcije je najbitniji parametar sistema za detekciju nestabilnosti.

Sistem za detekciju luka mora svaku brzinu promene struje veću od $15A/\mu s$ okarakterisati kao lučno pražnjenje. Detekcija koja bi bila bazirana na vrednosti nivoa praga strujnog detektora bila bi isuviše spora za pravovremenu detekciju.

Pored nestabilnosti gasnog pražnjenja u vidu lučnog pražnjenja javlja se i gusto pražnjenje. Ono se javlja kao posledica geometrije katode i parametara procesa i manifestuje se kroz značajno manju brzinu rasta struje od $1A/\mu s$. Kako je pojava pražnjenja u šupljini katode lokalizovana i izolovana, pri prekidu napajanja proces pražnjenja se nastavlja i posle prekida napajanja. U slučaju gustog pražnjenja jedini pogodan način detekcije je prekoračenje unapred definisanog nivoa strujnog praga.

Navedena istraživanja dovode do zaključka da su osnovni parametri sistema za detekciju nestabilnosti gasnog pražnjenja vrednosti nivoa strujnog praga i brzine rasta struje.

Napomena: Rezultati koji su prezentovani u ovom radu su deo projekta koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnologiju Republike Srbije MIS.3.02.0174.B

EPR analiza $\text{Cd}_{1-x}\text{Mn}_x\text{S}$ kvantnih tačaka

Branka Babić Stojić, Dušan Milivojević, Mirjana I. Čomor, Vesna V. Vodnik

Institut za nuklearne nauke Vinča, Laboratorija Gamma, P.Fah 522, Beograd

$\text{Cd}_{1-x}\text{Mn}_x\text{S}$ kvantne tačke dijametra $d \leq 4.5$ nm su dobijene taloženjem vodenog rastvora. Koncentracije mangana u merenim uzorcima su bile od $x = 0.001$ do $x = 0.25$. Izvršena su merenja EPR spektara u oblasti temperatura 20-290 K pomoću 9.5 GHz spektrometra. Za sve koncentracije mangana uočeno je da se spektar sastoji od široke linije i hiperfine strukture. Hiperfina struktura je opisana centralnim ($M_S = 1/2 \leftrightarrow M_S = -1/2$) dozvoljenim i zabranjenim prelazima sa konstantom hiperfine strukture $|A| = 9.6$ mT i sa parametrom razdvajanja aksijalnog polja D od 11.1 do 13.5 mT. Hiperfina struktura je pripisana izolovanim Mn^{2+} jonima na površini nanokristala. Širina široke rezonantne linije koja se ne menja sa temperaturom znači da ona potiče od necentralnih manganovih prelaza proširenih efektom kristalnog polja, kao i u nekim neuređenim materijalima.

Makromehaničke karakteristike unidirekcionih kompozita karbonska vlakna/epoksidna smola

Isidor Đorđević, Danijela Pešikan-Sekulić, Momčilo Stevanović

Institut za nuklearne nauke "Vinca", Beograd

Unidirekcionni kompozit karbonska vlakna/epoksidna smola dobijen je toplim presovanjem u kalupu komercijalnog preprega Hexcel M39. Na epruvetama isečeninim iz ploča različite gustine i sadržaja vlakana, određivane su statičke makromehaničke karakteristike zatezanja, savijanja, smicanja u ravni laminiranja i interlaminarna čvrstoća na smicanje. Dobijeni rezultati korelisani su međusobno, kao i sa podacima koji daje proizvođač. Procenjivana je pouzdanost dobijenih rezultata kao relevantnih materijalnih karakteristika ispitivanog kompozita kao konstrukcionog materijala.

Određivane su makromehaničke karakteristike zatezanja, smicanja i savijanja unidirekcionog kompozita karbonska vlakna/epoksidan smola dobijenog u toku optimizacije postupka umrežavanja smole iz preprega. Variranjem vrednosti primenjenog pritiska i temperature njegove primene u ciklusu umrežavanja dobijena su toplim presovanjem u kalupu dva kvaliteta ploča kompozita. Na osnovu dobijenih vrednosti makromehaničkih karakteristika i vizuelnim ocenjivanjem dobijenih ploča određeni su najpovoljniji uslovi umrežavanja smole iz preprega

Izvršeno je međusobno poređenje mehaničkih osobina kompozita dva različita kvaliteta, poređenje dobijenih rezultata sa literaturnim vrednostima i karakteristikama koje daje proizvođač preprega i korelisanje vrednosti karakteristika zatezanja i savijanja. Izvedene su relacije zavosnosti aksijalnih modula od deformacije kojima se opisuje nelinearno elastično ponašanje unidirekcionog kompozita karbonska vlakna/epoksidna smola.

Određene su pouzdane vrednosti inženjerskih elastičnih konstanti E_1 , E_2 , ν_{12} i G_{12} ispitivanog unidirekcionog kompozita karbonska vlakna/epoksidna smola dobijenog tehnikom toplog presovanja preprega.

Numeričko određivanje modula elastičnosti čestično kompozitnih biomaterijala primenom metode konačnih elemenata

Petar Uskoković¹, Igor Balać²

¹Tehnološko-metalurški fakultet, Beograd, ²Mašinski fakultet, Beograd

Uticaj zapreminskog udela, oblika i rasporeda keramičkih čestica (Hap) u polimernoj matrici (PLLA) na elastične karakteristike čestično kompozitnog biomaterijala analiziran je primenom metode konačnih elemenata (MKE). Rezultati istraživanja pokazuju da Jangov modul elastičnosti vrlo malo zavisi od oblika čestičnog ojačanja ali sa druge strane jako zavisi od rasporeda i zapreminskog udela čestica u matrici.

Karakterizacija modifikovane BaTiO₃ keramike EDS metodom

Vesna Paunović¹, Miroslav Miljković², Ljubomir Vračar¹, Ljiljana Živković¹

¹Elektronski fakultet u Nišu, Beogradska 14, Niš

²Laboratorija za elektronsku mikroskopiju Univerziteta u Nišu

Feroelektrična keramika na bazi BaTiO₃ predstavlja izuzetno važnu grupu funkcionalnih materijala koji se koriste za dobijanje višeslojnih keramičkih kondenzatora a keramika dopirana donorskim ili akceptorskim primesama za izradu PTC termistora, piezoelektričnih senzora i drugih elektrokeramičkih komponenata. Svojstva modifikovane keramike zavise ne samo od sastava keramike već i od načina dobijanja polaznih prahova, procesa sinterovanja i dobijene mikrostrukture. Dielektrična svojstva kao i specifična električna otpornost zavise od koncentracije i raspodele primesa u keramici. Jedna od metoda koja se može koristiti za ispitivanje homogenosti raspodele primesa i faznog sastava je EDS metoda (energijsko disperzivna spektrometrija) koja se odnosi na kvalitativnu i kvantitativnu analizu sistema. Ovom metodom moguće je detektovati oblasti gde je došlo do segregacije primesa. U ovom radu ispitivani su uzorci modifikovane BaTiO₃ sa razlicitim aditivima kao sto su Nb₂O₅, CaCO₃ i MnCO₃. Uzorci su dobijeni konvencionalnom metodom polazeći od čistih prahova i sinterovani su 2 sata na temperaturi od 1200°C i 1300°C. Mikrostrukturna ispitivanja keramike su vršena na skenirajućem elektronskom mikroskopu JEOL, SEM-5300 a kvalitativno ispitivanje raspodele primesa radjeno je na energijsko disperzivnom spektrometru (EDS) QX 2000S. Na osnovu EDS analize pokazano je da u uzorcima BaTiO₃ sa sadržajem Nb₂O₅ iznad 1.33 mol% dolazi do stvaranja bimodalne mikrostrukture čija se zrna razlikuju ne samo po obliku i veličini već takodje i po sastavu. Dominantna oblast je oblast sa poliedarskim zrnima čija je srednja veličina 2 μm. Drugu oblast, manju, koja je haotično raspoređena po celoj površini uzorka, čine štapičasta zrna sa velikim aspekt odnosom i do 5 kao i igličasta zrna. Ovu drugu oblast karakteriše povećani sadržaj Nb kao i odsustvo domenske strukture. Usled nejednake raspodele primesa i postojanja oblasti sa feroelektričnom i paraelektričnom fazom, dielektrična konstanta keramike sa povećanim sadržajem Nb je niža u odnosu na istu sa manjim sadržajem Nb od 0.44 i 0.89 mol%. Pri korišćenju EDS metode treba imati u vidu da je veoma teško ustanoviti prisustvo primese čija je koncentracija ispod 1 tež%, ukoliko je ona ravnomerno raspoređena po celoj zapremini uzorka. Zbog preklapanja Ba L_α i Ti K_α linija nije moguće izračunati odnos Ba/Ti, zbog čega visina pika Ba/Ti može biti samo procenjena. Promena Ba⁺/Ti/Nb odnosa kroz uzorak utiče u velikoj meri na dielektrična svojstva keramike.

EDS analiza uzoraka BaTiO₃/CaCO₃ pokazala je da se pri koncentraciji aditiva od 1.33mol% CaCO₃ može postići izuzetno visoka homogenost mikrostrukture i homogena raspodela aditiva. U sistemima BaTiO₃/MnCO₃, sa porastom koncentracije aditiva dolazi do neznatne segregacije Mn u preseku granica zrna. BaTiO₃/CaCO₃ i BaTiO₃/MnCO₃ sisteme sa koncentracijom aditiva od 0.44mol% do 1.33mol% karakteriše homogena i sitnozrnasta struktura sa veličinom zrna ispod 2μm.

ADRESE UČESNIKA

AJDUKOVIĆ, Zorica
Medicinski fakultet Niš
Klinika za stomatologiju, Odeljenje za
stomatološku protetiku
Tel. 018/42492
zoricaa@eunet.yu

ANĐELKOVIĆ, Igor
Mašinski fakultet, Univerzitet u Nišu
Tel. 018/332485
igora@masfak.ni.ac.yu

BACIĆ, Marija
Tehnološko-metalurški fakultet
Karnegijeva 4, Beograd
Tel. 064/1489265
marijabacic@hotmail.com

BALAC, Igor
Mašinski fakultet
27. marta 80, Beograd
Tel. 063/218974
ibalac@alfa.mas.bg.ac.yu

CVJETIČANIN, Nikola
Fakultet za fizičku hemiju
Studentski trg 12-16, Beograd
Tel: 3282 111, fax: 187 133
nikcvj@ffh.bg.ac.yu

ČEROVIĆ, Ljiljana
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
Laboratorija za materijale (170)
P.fah 522, Beograd
Tel: 2458 222, fax: 2439 454
buca@rt270.vin.bg.ac.yu

DELIJIĆ, Kemal
Metalurško-tehnološki fakultet
Cetinjski put, Podgorica
Tel: 069/013 905, fax: 081/14468
kemal@cg.ac.yu

DIMČIĆ, Biljana
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
P.fah 522, Beograd
Tel. 2440871/606, 063/7755920
bidim@vin.bg.ac.yu

DRAMICANIN, Miroslav
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
Laboratorija GAMA
P.fah 522, Beograd
Tel: 064/1266541, 2458 222/307
dramican@vin.bg.ac.yu

DORĐEVIĆ, Aleksandar
Prirodno-matematički fakultet
Trg Dositeja Obradovića 3, Novi Sad
Tel. 021/350-122/404
dvadj@ih.ns.ac.yu

DORĐEVIĆ, Isidor
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
P.fah 522, Beograd
Tel: 244-08-71/lok616, 064/2093005
isidor@vin.bg.ac.yu

ĐURIŠIĆ, Željko
Elektrotehnički fakultet
Bulevar Kralja Aleksandra 73, Beograd
Tel: 3370 164, 063/836 5667
djurisic@etf.bg.ac.yu

IGNJATOVIĆ, Nenad
Institut tehničkih nauka SANU
Knez Mihailova 35/IV, Beograd
Tel. 636 994, 185 437
advamat@itn.sanu.ac.yu

JANAČKOVIĆ, Đorđe
Tehnološko-metalurški fakultet
Karnegijeva 4, Beograd
Tel: 3370 140/693, fax: 3370 387
nht@elab.tmf.bg.ac.yu

JOKIĆ, Bojan
Tehnološko-metalurški fakultet
Karnegijeva 4, Beograd
Tel: 3370 140/693, fax: 3370 387
nht@elab.tmf.bg.ac.yu

JUGOVIĆ, Dragana
Institut tehničkih nauka SANU
Knez Mihailova 35/IV, Beograd
Tel. 636 994, 185 437
gaga@itn.sanu.ac.yu

KAPIDŽIĆ, Ana
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
Laboratorija GAMA
P.fah 522, Beograd
Tel: 2458 222/307
annamizi@eunet.yu

LABUS, Nebojša
Institut tehničkih nauka SANU
Knez Mihailova 35/IV, Beograd
Tel. 764-422
labus@ibiss.bg.ac.yu

LUKIĆ, Petar
Mašinski fakultet
Katedra za fiziku i elektrotehniku
27. marta 80, Beograd
Tel. 064/123 70 91
plukic@mas.bg.ac.yu

MARKOVIĆ, Jelena
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
P.fah 522, Beograd
Tel. 4445-472
jelenam@vin.bg.ac.yu

MARKOVIĆ, Smilja
Institut tehničkih nauka SANU
Knez Mihailova 35/IV, Beograd
Tel. 636 994, 185 437
smarkovic@itn.sanu.ac.yu

MIHAJLOVIĆ, Ivan
Tehnološki fakultet, Bor
Tel: 030/439 511
imihajlovic@tf.bor.ac.yu

MILIČEVIĆ, Dejan
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
Laboratorija GAMA
P.fah 522, Beograd
Tel: 2458-222 /436
dejanmilicevic@vin.bg.ac.yu

MILIVOJEVIĆ, Dušan
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
Laboratorija GAMA
P.fah 522, Beograd
Tel: 2458-222 /436, 064/276-3191
dusanm@vin.bg.ac.yu

MITROVIĆ, Nebojša
Tehnički fakultet
Svetog Save 65, Čačak
nmitrov@tfc.kg.ac.yu

OBRADOVIĆ, Nina
Institut tehničkih nauka SANU
Knez Mihailova 35/IV, Beograd
Tel: 3342-400/203, 064/125-06-03
ninao@bib.sanu.ac.yu

ORČIĆ, Dejan
Prirodno-matematički fakultet
Trg Dositeja Obradovića 3, Novi Sad
Tel. 021/350-122/404, fax: 021/456-054
dvadj@ih.ns.ac.yu

POPOVIĆ, Ivan
Elektrotehnički fakultet
Bulevar Kralja Aleksandra 73, Beograd
Tel: 3370 089, 063/787 230
popovici@el.etf.bg.ac.yu

RADIĆ, Magdalena
Institut tehničkih nauka SANU
Knez Mihailova 35/IV, Beograd
Tel. 636 994, 185 437
magdalena@itn.sanu.ac.yu

RAJNOVIĆ, Dragan
Fakultet tehničkih nauka
Institut za proizvodno masinstvo
Laboratorija za materijale
Trg Dositeja Obradovića 6, Novi Sad
Tel. 021/450366, fax. 021/54495
draganr@uns.ns.ac.yu

ROČEN, Jelena
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
Laboratorija za materijale
P.fah 522, Beograd
Tel. 2439-454
buca@rt270.vin.bg.ac.yu

ROMČEVIĆ, Nebojša
Institut za fiziku
P.O. Box 57, Beograd
Tel: 3160-346
romcevi@phy.bg.ac.yu

SIMOVIĆ, Kornelija
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
Laboratorija za materijale
P.fah 522, Beograd
Tel. 2439-454
korni@rt270.vin.bg.ac.yu

VUČKOVIĆ, Aleksandra
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
Laboratorija za materijale
P.fah 522, Beograd
Tel. 2439-454
acavuc@rt270.vin.bg.ac.yu

SRDIĆ, Vladimir
Odeljenje za inženjering materijala
Tehnološki fakultet u Novom Sadu
Bul. Cara Lazara 1, Novi Sad
Tel: 021/450 288, fax: 021/450 413
srdicvv@uns.ns.ac.yu

SULJOVRUJIĆ, Edin
Institut za nuklearne nauke »Vinča«
Laboratorija GAMA
P.fah 522, Beograd
Tel: 2458-222 /436
sedin@ptt.yu

ŠTRBAC, Goran
Departman za fiziku
Prirodno-matematički fakultet
Trg Dositeja Obradovića 4, Novi Sad
Tel. 021/ 350-122 lok: 311
mobtel.: 064/2113509
gstrbac2003@yahoo.com

USKOKOVIĆ, Vuk
Institut »Jožef Stefan«
Jamova 39, Ljubljana, Slovenija
vuk.uskokovic@ijs.si

VELJKOVIĆ, Olivera
Tehnološko-metalurški fakultet
Karnegijeva 4, Beograd
Tel: 064/1517142
oliska13@yahoo.com

VUČENOVIĆ, Siniša
Medicinski fakultet, Katedra za Biofiziku
Save Mrkalja 14, Banja Luka, RS, BiH
Tel. +387-65-636-397 (mob.)
+387-65-216-531 (posao)
+387-51-216-528 (fax)
sina@inecco.net